

بررسی میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش ناحیه یک شهر شهرکرد

مسعود جعفری نژاد،* صمد کلانتری* و مژگان نورمحمدیان**

* گروه علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا
** دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا

چکیده

مشارکت سیاسی عملی ارادی و آگاهانه است که بطور مستقیم از راههای قانونی و مسالمت آمیز به منظور تأثیر گذاری بر تصمیم گیری های مربوط به اداره جامعه انجام می شود امروزه مشارکت سیاسی به عنوان یک روش سیاسی دارای منافع عملی ویژه ای است که فقدان آن به سامان سیاسی و اهداف بلند مدت حکومت صدمه وارد می کند. زنان به عنوان یک گروه تأثیر گذار در مشارکت و بالاخص مشارکت سیاسی نقش مهمی در تصمیم گیری های سیاسی دارند، این پژوهش نیز با هدف بررسی میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش در صدد پی بردن به میزان مشارکت این گروه و مقایسه این میزان مشارکت از نظر تأهل، سن، دوره تحصیلی، سابقه کار، سطح تحصیلات، رشته تحصیلی، اعتقادات مذهبی، خانواده، آگاهی و مهارت سیاسی می باشد.

ابزار مورد استفاده در این پژوهش پرسشنامه است که توسط محقق ساخته شده است و در دو بخش ویژگیهای دموگرافیک و سؤالات در قالب طیف پنج درجه ای لیکرت (خیلی کم - کم... تهیه شده است. ضریب پایایی پرسشنامه نیز 85/ برآورد گردید. جامعه آماری پژوهش را زنان شاغل در آموزش و پرورش ناحیه یک شهر شهرکرد تشکیل می دهد که تعداد آنها بالغ بر 815 نفر بوده و از بین آنان به شیوه تصادفی طبقه ای متناسب با حجم تعداد 342 نفر بعنوان نمونه انتخاب گردید.

تحلیل آماری نشان داد که میزان مشارکت سیاسی زنان مورد مطالعه در فعالیتهای سیاسی بیش از حد متوسط می باشد. و زنان فرهنگی در زمینه هایی چون شرکت در انتخابات مجلس، کسب اطلاعات و اخبار سیاسی، شرکت در راهپیمایی ها بیشترین میانگین پاسخ را به خود اختصاص داده اند. اما در زمینه مشارکت سیاسی خاص (عضویت در احزاب، نمایندگی مجلس...) کمتر از حد متوسط بوده اند.

در این پژوهش مشخص شد که دین، آگاهی و مهارت سیاسی از عوامل مهم مشارکت سیاسی زنان محسوب می شود یعنی درحقیقت هرچقدر آگاهی و مهارت سیاسی زنان بالاتر باشد میزان مشارکت سیاسی آنان نیز بالاتر خواهد بود. متغیر

مدرک تحصیلی نیز بر میزان مشارکت سیاسی زنان فرهنگی مورد مطالعه مؤثر بوده است. یعنی با بالاتر رفتن مدرک تحصیلی میزان مشارکت سیاسی کاهش می یابد. زنان فرهنگی دارای سنین 51 سال به بالا و افراد مجرد و افراد دارای درآمد زیر دویست هزار تومان دارای مشارکت بالاتری نسبت به سایرین هستند ولی این تفاوت معنا دار نیست. همچنین رابطه معنا داری بین مشارکت سیاسی زنان فرهنگی و متغیرهایی چون رشته تحصیلی، سابقه کار، دوره تحصیلی، محل زندگی آنان مشاهده نشد.

واژه های کلیدی: مشارکت سیاسی، مشارکت سیاسی عام، مشارکت سیاسی خاص، تعهدات مذهبی، آگاهی سیاسی، مهارت سیاسی.

Study of the Occupying Women's Political Participation in Education Office, District One, City of Shahrekord.

M. Jafarynezhad^{*}, S. Calantary^{*} and M. Noormohammadian^{**}

^{*}Political Science Department , Islamic Azad University of Shahreza

^{**}M.A. Student , Islamic Azad University of Shahreza

Abstract

Political participation is informed and voluntary matter which is done directly in legal and peaceful ways to effect on decision-makings related to society management, and now political participation as a political method has special practical benefits that it's lack damages to political improvement and government's long-term goals. Women have important role in political decision-makings as an effective group in participation and specially political participation. This investigation aiming at the study of the political participation of occupying women in education tries to find this group's participation and compare this participation extent in respect of marriage state, age, educational period, work history, education level, education field, religious beliefs, family, awareness and political skill.

Used tool in this investigation is established questionnaire that has been provided in two parts of demographic features and questions in form of 5-degrees likert form. Permanent coefficient of questionnaire was estimated as 0/85.

Occupying women in education office, district one, city of Shahrekord form the statistical society of investigation, and their numbers are more than 815 persons and among them, a class proportional to volume number of 342 persons were chosen randomly.

Statistical analysis showed that studied woman's participation in political activities is very intermediate, and occupying women in cultural jobs have dedicated most answer average to themselves in grounds such as participation in parliment elections, obtain the information and political news and participation in walking. But in special political participation, they were less than average.

In this investigation it became clear that religious awareness and political skills are of important factors in women's political participation, it is meant that in fact, as women's awareness and political skill increase, their political participation also increases. Educational document variable also is effective in studied occupying women's political participation. It is meant that as education document increases, political participation decreases.

Occupying women in cultural jobs who have 51 years old and more and married persons and persons with income less than 200000 tomans have higher participation than others, but this difference is not meaningful.

No meaningful relation was found between occupying women's political participation and variables such as educational field, work history, educational period and their residency.

Keyword: Political participation, Generic political participation, Special political participation, Religious undertakings, Political Knowledge, Political skill

مقدمه

یکی از حوزه های فعالیت بشری که مستلزم تصمیم گیری و انتخاب می باشد، مشارکت سیاسی است. مشارکت سیاسی فعالیت های ارادی و داوطلبانه ای است که از طریق آن اعضای یک جامعه در امور محله، شهر و روستای خود شرکت می کنند و بصورت مستقیم و غیر مستقیم در شکل دادن حیات اجتماعی و سیاسی سهیم می شوند (اطاعت، 1376:ص 47). «مشارکت سیاسی را می توان به مثابه مجموعه ای از فعالیت ها و اعمال تعریف کرد که «شهروندان خصوصی» به وسیله آن اعمال، در جستجوی نفوذ یا حمایت از حکومت و سیاست خاصی هستند.» (فیرحی، 1377:ص 44). درحقیقت مشارکت سیاسی عبارت است از دخالت واقعی مردم در سرنوشت جامعه خویش به دور از هرگونه تهدیدات سیاسی و شغلی و یا انتظارات مادی و مقامی (فرصت طلبی و تطمیع) به گونه ای که تأثیر تعیین کننده ای در سرنوشت آنها داشته باشد (تبریز

نیا، 1371:ص 14). در ادبیات سیاسی معاصر، آنچه حکومت های مردمی را از دیگر انواع حکومت ها متمایز می کند، مشارکت فعال مردم در سطوح گوناگون تصمیم گیری و سیاست گذاری درباره ی سرنوشت خود می باشد. درباره ی حکومت مردم سالار، گفته شده که حکومتی است از مردم، برای مردم و به وسیله ی مردم (عالم، 1368: ص 203).

دین مقدس اسلام به دلیل ضرورت و اهمیت مشارکت و همبستگی مردم آن را مورد توجه قرار داده و در متون اسلامی می توان توصیه های فراوانی را در این باره یافت. امام علی (ع) می فرماید: «ای مردم مصر، نگویید ما سرپرستی چون مالک و امامی چون علی داریم، اگر در صحنه حاضر نباشید، شکست می خورید، ما در حال نبرد و جنگ با باطل هستیم، جامعه ای که در خواب باشد، دشمن بیدارش او را رها نمی کند.» (نهج البلاغه، نامه 62).

و یا با دشواری همراه است (مهریزی، 1381: ص 81). همچنین در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) دین و سیاست یک مجموعه به هم پیوسته و غیر قابل تفکیک است، بنابراین دخالت در امر سیاست برای مسلمانان، ضرورت دینی شمرده می‌شود. بر زنان نیز تکلیف است در صحنه‌های سیاسی همواره حضور فعال داشته باشند. امام خمینی از بانوان ایران می‌خواهد همان گونه که در مبارزات ضد رژیم فعالانه شرکت داشته‌اند، در دوران تثبیت و توسعه سیاسی نظام اسلامی نیز فعالیت‌های سیاسی خود را بیشتر کنند: «امور سیاسی مخصوص یک طبقه نیست. .. زن‌ها هم باید دخالت کنند و جامعه را حفظ کنند. زن‌ها هم باید در فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی همدوش مردها باشند.» (صحیفه امام، ج 18 ص 403).

در این تحقیق علاوه بر موارد فوق بررسی میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش از آن جهت ضروری به نظر می‌رسد که اینان به عنوان نیروهای تاثیر گذار در تربیت سیاسی و جامعه پذیری سیاسی نسل آینده نقش اساسی را دارند و این درحالی است که اکثر آنها از نظر تحصیلات نیز در مدارج عالی قرار دارند. توجه به مهمترین وجه بارز این بررسی یعنی موضوع تاثیر گذاری این گروه در خارج ساختن دانش آموزان از بی‌تفاوتی، گوشه‌نشینی، سیاست‌گریزی و توجه به امر خطیر مشارکت سیاسی و جایگاه ویژه جوانان در تصمیم‌سازی در نظام سیاسی بر اهمیت موضوع می‌افزاید.

در این پژوهش مشارکت سیاسی فعالیت‌هایی چون شرکت در راهپیمایی‌ها به مناسبت‌های مختلف، مشارکت و فعالیت در احزاب و گروه‌های سیاسی،

مشارکت سیاسی کامل و نیل به توسعه سیاسی، بدون دخالت و شرکت نیمی از ملت (زنان) در سرنوشت خود، قابل دسترسی نیست. زنان نیمی از پیکره اجتماع انسانی را تشکیل می‌دهند که از دیر باز جایگاه، نقش و تأثیرگذاری آنان در خانواده و اجتماع محل بحث بوده است؛ قدر مسلم آن است که، زنان علاوه بر وظایف خانوادگی، وظایف اجتماعی نیز دارند در اسلام مسئولیت زن مانند مرد است و به همین سبب خطابه‌های قرآن کریم به گونه ای است که هم زن و هم مرد را شامل می‌شود. (مدرسی، 1380: ص 42).

«وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مَن ذَكَرْهُ وَانْتَشَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يُدْخِلُونَ الْجَنَّةَ» (نساء آیه 124). هر کس، چه مرد و چه زن، از اعمال صالح انجام دهد و ایمان داشته باشد به بهشت داخل می‌شود.

تعلیم و تعلم در پرتو حضور اجتماعی محقق می‌شود، در پرتو حضور اجتماعی زمینه خدمت به هموعان که نوعی کمال است فراهم می‌گردد. در پرتو مشارکت اجتماعی فهم سیاسی و آگاهی از زمان که یکی از آگاهی‌های لازم برای هر انسان است محقق می‌گردد. «أَلْعَالِمُ بِزَمَانِهِ لَا تَهْجُمُ عَلَيْهِ الْوَابِسِ» «آن که به زمانش آگاه باشد، فتنه‌ها بر او هجوم نیاورد.» (حکیمی 1371: ص 296). در سایه فعالیت اجتماعی وظیفه امر به معروف و نهی از منکر عملی می‌گردد و در سایه همین مشارکت ارشاد جاهل که یک وظیفه انسانی است ادا می‌گردد. چنان که جهاد و هجرت نیز با همین مشارکت حاصل است. از این رو یکی از انگیزه‌های دعوت به حیات اجتماعی زنان، بالا رفتن شخصیت علمی، معنوی و اجتماعی آنان است که بدون آن دست یافتنی نیست

- علاقه به بحث سیاسی با دوستان و همکاران خود
  - باور به تأثیرمشارکت سیاسی زنان در حل مشکلات عمومی جامعه
  - فعالیت در احزاب سیاسی محلی یا ملی
  - اعتقاد به داشتن آگاهی و دانش کافی و مهارت برای مشارکت در امور سیاسی
  - علاقمندی به مقاله نویسی در مجلات ومطبوعات سیاسی
- بنابراین تحقیق حاضر با در نظر گرفتن موارد فوق در صدد بررسی میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش ناحیه یک شهر شهرکرد برآمده است و به دنبال پاسخگویی به این سوالات است که:
- مشارکت سیاسی آنان درسال تحصیلی 1386-1385 به چه میزانی است؟
  - سطح مشارکت سیاسی در جامعه آماری زنان شاغل در سه دوره ی ابتدایی، راهنمایی، متوسطه و پیش دانشگاهی در چه وضعیتی قرار دارد؟
  - سطح مشارکت سیاسی در کدامیک بالاتر و در کدامیک پائین تر است؟
  - این پژوهش نیز به طور ضمنی در صدد پاسخ به این سوال است که عوامل مرتبط با مشارکت سیاسی زنان تا چه میزان بر مشارکت آنان مؤثر است؟
- در راستای پاسخ به این مسئله با در نظر گرفتن عواملی چون تأهل، سن، دوره تحصیلی، سابقه کار، سطح تحصیلات و رشته تحصیلی به نقش اعتقادات مذهبی، خانواده، آگاهی و مهارت سیاسی بر مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش نیز می پردازد.

- شرکت در انتخابات، نمایندگی مجلس، شورای شهر و... می باشد، که طی پرسشنامه محقق ساخته مورد بررسی قرار می گیرد و شامل فعالیت های سیاسی غیر مسالمت آمیز و غیر قانونی نمی شود. در هر حال دراین پژوهش مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش ناحیه یک شهرشهرکرد در دو سطح مشارکت سیاسی عام و مشارکت سیاسی خاص مورد بررسی وسنجش قرار گرفته و از معرفیهای ذیل استفاده شده است:
- فعالیت در عرصه های سیاسی همچون نمایندگی مجلس، شورای شهر
  - تشویق دوست، فرزند یا سایر بستگان خود به شرکت در فعالیتهای سیاسی
  - شرکت در راهپیمایی ها به مناسبتهای مختلف
  - فعالیت در امور انتخاباتی به صورت داوطلبانه
  - علاقه به کسب اخبار و اطلاعات سیاسی از رسانه ها
  - شرکت در مراسم سخنرانی و گوش نمودن به صحبتهای فعالان سیاسی
  - تشویق دیگران به شرکت در فعالیتهای تبلیغاتی کاندیدای مورد نظر خود
  - مهم دانستن شرکت در انتخابات شورای شهر و روستا، ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی...
  - ایجاد تشکل های سیاسی برای مشارکت در اداره ی امور جامعه
  - شرکت در جلسات مذهبی و نماز جمعه
  - عدم پرهیز و اجتناب از مشارکت و فعالیت در احزاب و گروههای سیاسی

سوابق پژوهشی و پیشینه تجربی موضوع

پژوهش

در هر تحقیقی بررسی تحقیقات انجام شده می تواند راهگشای کار پژوهشگر باشد و این بررسی از اهمیت خاصی برخوردار است، و می توان از نکات قوت و یافته های تازه مطالعاتشان استفاده و از نکات ضعف و معایب آنان پرهیز کرد.

- تحقیق «رضائیان»، با عنوان «بررسی تأثیر عوامل اقتصادی - اجتماعی بر میزان تمایل به مشارکت سیاسی زنان در شهر بوشهر» که به روش پیمایشی و با استفاده از تکنیک پرسشنامه صورت پذیرفته است، گویای آن است بین متغیرهای مستقل (سن - محل سکونت - میزان تحصیلات - وضعیت تأهل - وضعیت اشتغال و روابط سازمانی) زنان با متغیر وابسته (میزان تمایل به مشارکت سیاسی آنان) رابطه معناداری وجود دارد. (رضائیان، 1382)

- قاسمی در تحقیقی تحت عنوان «تحلیلی بر وضعیت مشارکت سیاسی زنان در اصفهان، بین 500 زن 20 تا 39 ساله ساکن در مراکز شهرستان های استان اصفهان» نشان داد که زنان خانه دار و بی کار (عم از ازدواج نکرده، غیردانشجو و بدون درآمد) در مقایسه با زنان دانشجو و شاغل از سطح مشارکت سیاسی بسیار پایین تری برخوردارند. گروه سنی 20 تا 29 ساله نیز سطح مشارکت سیاسی بالاتری را نسبت به گروه سنی 30 تا 39 ساله نشان می دهد. زنان اصفهانی که در خانواده های بانفوذ اجتماعی بیشتر و سطح رفاه بهتر زندگی می کنند نیز از سطح مشارکت سیاسی بالاتری نسبت به سایر افراد برخوردارند. براساس نتایج این پژوهش هرچه اطلاعات سیاسی زنان افزایش یابد سطح مشارکت سیاسی آنان نیز افزایش خواهد یافت. از میان عوامل

فردی و خانوادگی تاثیرگذار بر سطح مشارکت سیاسی نیز به ترتیب متغیرهای اطلاعات سیاسی، نفوذ اجتماعی خانواده و وضع تاهل از اهمیت بیشتری نسبت به بقیه برخوردارند (قاسمی، 1379).

- محسنی تبریزی و دیگران، در تحقیقی تحت عنوان «طرح ملی بررسی مشارکت سیاسی زنان در 28 مرکز استان کشور، با هدف توسعه نظام پایش دائمی وضعیت مشارکت سیاسی زنان و عوامل موثر بر آن» در طول 24 ماه فعالیت تیم تحقیقی متشکل از اساتید دانشگاهی و پژوهشگران فعال در حوزه مسائل اجتماعی زنان و مدیران اجرایی، شاخص های مشارکت سیاسی را در پنج سطح مشارکت سیاسی خاص، عام، تحمیلی، دوری گزینی سیاسی و عدم مشارکت سیاسی مورد بررسی قرار داده اند. این تحقیق مشارکت سیاسی عام را شایع ترین و عمومی ترین نوع مشارکت سیاسی و مشارکت سیاسی خاص را از نادرترین انواع مشارکت در نزد زنان ایرانی به شمار می آورد (محسنی، 1384).

- بهمنی طراز، در تحقیقی تحت عنوان «بررسی عوامل موثر بر مشارکت سیاسی دانشجویان دانشگاه های بوعلی سینا و علوم پزشکی همدان» به مطالعه رابطه متغیرهایی همچون خانواده، طبقه، تعلیم و تربیت، جنسیت، سن، تحصیلات و شغل با مشارکت سیاسی پرداخته است (بهمنی، 1379).

- محمدی، در پژوهشی تحت عنوان «بررسی ارتباط پایگاه اجتماعی و اقتصادی زمینه های خانوادگی، ساخت شخصیتی افراد با میزان مشارکت سیاسی آنان» نشان داد که بین متغیرهای درآمد، محل سکونت، مشارکت در تصمیم گیری خانواده، میزان مشارکت سیاسی والدین، احساس ناکامی، جنسیت، پایگاه اقتصادی - اجتماعی با میزان مشارکت

متغیرهای تحقیق¹

متغیر وابسته:² در این تحقیق، متغیر وابسته، «میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش ناحیه یک شهر شهرکرد» است.

متغیر مستقل:³ به طور کلی متغیرهای مستقل در این تحقیق شامل، سن، رشته تحصیلی، میزان تحصیلات، وضعیت اقتصادی (میزان درآمد)، سابقه کار، تاهل یا مجرد می باشد. به نظر می رسد در زمینه تفاوت الگوی زنان و مردان، سن، وضعیت اقتصادی، تعهدات مذهبی، خانواده، آگاهی و مهارت سیاسی، و تحصیلات متغیرهای مداخله گر مهمی باشند.

روش تحقیق

این بررسی به روش توصیفی - تحلیلی مقطعی انجام می گیرد و از نظر کنترل شرایط پژوهش یک بررسی پیمایشی است و از نظر وسعت، یک مطالعه پهنانگر و از نظر دامنه یک بررسی خرد است. استفاده از پرسشنامه محقق ساخته و تکنیک های آماری در رابطه با حجم نمونه و جمع آوری داده ها از دیگر مزایای روش تحقیق در این بررسی است. در تحقیقات توصیفی «آنچه هست» یا «وضعیت موجود» پدیده، مورد بررسی قرار می گیرد به عقیده «بست»⁴ تحقیق توصیفی در مورد شرایط یا روابط موجود، عقاید، دیدگاهها، نگرشها و باورهای مردم نسبت به یک پدیده، فرآیندها و روندها مطالعه می کند (حسن زاده، 1383: ص 142). دلیل انتخاب این روش آن است که پژوهشگر، آنچه را که هست بدون هیچگونه دخالت یا استنتاج ذهنی گزارش دهد و

اجتماعی رابطه وجود دارد. به نحوی که در ارتباط با متغیر جنسیت معلوم شد که میزان مشارکت سیاسی مردان بیشتر از زنان است و پایگاه اقتصادی - اجتماعی آنان نقش تعیین کننده ای بر مشارکت سیاسی ندارد (محمدی، 1380).

- عباسی، در تحقیق دیگری تحت عنوان «بررسی جامعه شناختی عوامل مؤثر بر میزان مشارکت سیاسی معلمان» مشخص نمود که بین آگاهی و مهارت فرد در مورد مشارکت، موانع و محدودیت های مشارکت با میزان مشارکت سیاسی افراد رابطه معنی داری وجود دارد (عباسی 1381).

- سراج زاده، طی پژوهشی تحت عنوان «بررسی میزان مشارکت مردم در انتخابات بعد از پیروزی انقلاب اسلامی» نتیجه گیری نمود که تبلیغات و انگیزش های دینی مردم بر شرکت آنها در انتخابات نقش مهمی داشته است به نحوی که ارزش ها و نهادها، نگرش های دینی در سیاسی کردن افراد جامعه مؤثر بوده و روند مشارکت جویی و زندگی سیاسی را تعیین می کنند (سراج زاده، 1368).

- رضی، نیز طی پژوهشی تحت عنوان «بررسی تطبیقی میزان مشارکت مردم در انتخابات دوره ششم ریاست جمهوری پس از پیروزی انقلاب اسلامی» به تحلیل رفتار سیاسی مردم پرداخته و معتقد است روند رفتار مردم دارای فراز و نشیب بوده است و متغیرهای اجتماعی از قبیل مذهب، شهرنشینی تعداد جمعیت شهری و .. نقش مؤثر داشته اند. به نحوی که تورم، بیکاری و شهرنشینی تأثیرات منفی، سواد و جنسیت بیشترین تأثیر مثبت را بر مشارکت سیاسی داشته اند. (رضی، 1374)

1- Variables research
2- Dependent Variable
3- Independent Variable
4- Best

$$s = \frac{Z^2 NP(1-P)}{d^2(N-1) + Z^2 P(1-P)}$$

که در این فرمول:

$$N = \text{جامعه آماری.}$$

$$S = \text{حجم نمونه.}$$

$$d = \text{مقدار اشتباه مجاز که این مقدار اغلب}$$

0/05 است.

$$Z^2 = \text{ضریب اطمینان که با 5 درصد خطا معادل}$$

1/96 است.

$$P = \text{نسبت افرادی که دارای صفت مذکور}$$

هستند.

$$s = \frac{(1/96)^2 \times (815 \times 0/5 \times 0/5)}{(0/05)^2 \times (815) + (1/96)^2 \times (0/05)^2}$$

$$s = 261/08 \cong 262$$

پس از تعیین حجم نمونه (262 نفر) با استفاده

از نمونه گیری طبقه ای متناسب با حجم سهم هر

یک از گروههای ابتدایی، راهنمایی، متوسطه و پیش

دانشگاهی مشخص می گردد.

البته با نظر استاد راهنما تعداد پرسشنامه

بیشتری تکمیل گردید. (342 نفر)، پس از آن از بین

مدارس دخترانه آموزش و پرورش ناحیه یک شهر

شهرکرد، ده مدرسه ابتدایی، هشت مدرسه راهنمایی

و نه مدرسه متوسطه و پیش دانشگاهی به شیوه

تصادفی انتخاب و با توجه به حجم نمونه نسبت به

انتخاب تصادفی ساده افراد نمونه از مدارس مورد

نظر اقدام گردید.

ابزار پژوهش

محقق برای پاسخ به سؤالات و یا آزمون فرضیه

ها نیاز به ابزار دارد. فرآیند انتخاب یا توسعه روشها

یا ابزارهای اندازه گیری مناسب، فرآیند بسیار مهم در

تحقیق است. در توصیف یا تحلیل داده ها و

متغیرهای تحقیق باید سعی شود به گونه ای عمل

نتایج عینی از موقعیت بگیرد و وضعیت کنونی را به

صورت عینی و واقعی توصیف کند. ضمناً پژوهش از

نظر نوع، کاربردی می باشد.

جامعه آماری پژوهش

جامعه آماری عبارت است از مجموعه ای از

افراد یا واحدها که دارای حداقل یک صفت مشترک

باشند معمولاً در هر پژوهش، جامعه مورد بررسی

یک جامعه آماری است که پژوهشگر مایل است در

باره صفت متغیر واحدهای آن به مطالعه بپردازد

(سرمد، 1383: ص 177). جامعه آماری مورد مطالعه

در این پژوهش را زنان شاغل درسه دوره تحصیلی

ابتدایی، راهنمایی، متوسطه و پیش دانشگاهی آموزش

و پرورش ناحیه یک شهر شهرکرد، در سال تحصیلی

1385-1386 تشکیل می دهد که تعداد آنها بالغ بر

815 نفر می باشد.

حجم نمونه و شیوه نمونه گیری

چون مطالعه تمامی جامعه از نظر هزینه و زمان

مقرون به صرفه نیست و از نظر عملی غیرممکن

است لذا از جامعه، زیر مجموعه ای به عنوان نمونه

انتخاب می گردد. نمونه گروه کوچکی از جامعه

است که برای مشاهده و تجزیه و تحلیل انتخاب می

شود. اگر نمونه معرف واقعی جامعه باشد می توان

نتایج حاصل از نمونه را به کل جامعه تعمیم داد.

باتوجه به تعداد افراد جامعه در این پژوهش و جهت

دار بودن فرضیه های پژوهش حجم نمونه مورد

مطالعه از طریق فرمول ذیل محاسبه شده است که

تعداد آنها بالغ بر (262) نفر می باشد؛ تعداد مورد نظر

با جدول حجم نمونه مورگان (حسن زاده: ص 133)

نیز مقایسه و تأیید گردید.

شود تا برای همه محققان معنا و مفهوم یکسانی داشته باشد. صرف نظر از نوع و تعداد ابزارها آنچه که بیش از همه اهمیت دارد روایی و پایایی ابزارهاست. پس از مطالعه مقدماتی و مبانی نظری اهداف پژوهش تبیین و نسبت به تهیه سؤالات پژوهش اقدام گردید آنگاه نسبت به تهیه ابزار مورد نیاز برای پاسخ به سؤالات پژوهش اقدام شد.

ابزار مورد استفاده در این پژوهش پرسشنامه محقق ساخته می باشد. این پرسشنامه در دو بخش ویژگیهای دموگرافیک و سؤالات تهیه شده است. پرسشنامه مورد نظر در قالب طیف پنج درجه ای لیکرت می باشد برای بررسی روایی پرسشنامه مذکور پس از تهیه در اختیار استاد راهنما، استاد مشاور و چند نفر کارشناس قرار گرفت و نظرات اصلاحی آنان اعمال گردید. همچنین برای بررسی ضریب پایایی، پرسشنامه مذکور بر روی یک گروه 30 نفری اجرا و پس از استخراج پاسخها از طریق آلفای کرونباخ ضریب پایایی برآورد گردید که این ضریب برای پرسشنامه مذکور 0/85 می باشد. ضمناً در نگارش سؤالات نیز چند مورد که برای پاسخگویان ابهام داشت مرتفع گردید.

توصیفی از جداول فراوانی، درصد، میانگین و نمودار استفاده شده و در سطح آمار استنباطی از آزمونهای خی دو برای میزان مشارکت، آزمون t مستقل برای مقایسه میزان مشارکت گروههای مختلف و آزمون تحلیل واریانس استفاده گردیده است. که میانگین پاسخها را با میانگین فرضی 3 مقایسه می نماید برای محاسبه میانگین فرضی 3 وزن داده شده به طیف (خیلی کم=1، کم=2، تاحدودی=3، زیاد=4 و خیلی زیاد=5) با هم جمع و بر تعداد تقسیم شده: (3=5: 15=1+2+3+4+5) که حاصل میانگین فرضی است (شریفی، 1382: ص 64).

برای بررسی فرضیه های ششم الی سیزدهم از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه استفاده شده است و آزمون تحلیل واریانس یک طرفه آزمونی است که به منظور مقایسه یک متغیر در سه یا بیشتر از سه موقعیت مورد استفاده قرار می گیرد. برای بررسی تفاوتها در فرضیه هشتم نیز از آزمون تعقیبی توکی استفاده شده است از این آزمون جهت مقایسه تک تک گروهها استفاده می شود.

تحلیل داده ها:

فرضیه اصلی پژوهش: زنان شاغل در آموزش و پرورش در فعالیتهای سیاسی مشارکت دارند.

شیوه تحلیل اطلاعات

برای تحلیل اطلاعات از آمار توصیفی و استنباطی استفاده گردیده است در سطح آمار

جدول شماره 1. مقایسه میانگین مشارکت سیاسی زنان با میانگین فرضی 3

T	خطای معیار se	S انحراف معیار	$\bar{X}$ میانگین	مؤلفه
6/79	/04	0/79	3/29	مشارکت سیاسی

فرضی $\bar{X} = 3$ بیشتر بوده و مشارکت سیاسی زنان از حد متوسط بالاتر است.

داده های جدول 1. نشان می دهد که میانگین مشارکت سیاسی زنان $\bar{X} = 3/29$ نسبت به میانگین

فرضیه اول پژوهش: زنان شاغل در آموزش و پرورش در زمینه مشارکت سیاسی عام (شرکت در انتخابات...) فعال می باشند. راهپیمائی ها، شرکت در انتخابات...)

جدول شماره 2. مقایسه میانگین مشارکت سیاسی عام زنان با میانگین فرضی 3

مؤلفه	$\bar{X}$	s	se	T
مشارکت عام	3/42	0/962	0/072	6/11

داده های جدول 2. نشان می دهد که میانگین مشارکت سیاسی عام زنان $\bar{X} = 3/42$ بوده که نسبت به میانگین فرضی $\bar{X} = 3$ بیشتر می باشد و در واقع مشارکت سیاسی عام زنان از متوسط بالاتر است.

فرضیه دوم پژوهش: زنان شاغل در آموزش و پرورش در زمینه مشارکت سیاسی خاص (عضویت در احزاب، سازمان ها، تصدی پست سیاسی...) فعال می باشند.

جدول شماره 3. مقایسه میانگین مشارکت سیاسی خاص زنان با میانگین فرضی 3

مؤلفه	$\bar{X}$	s	se	T
مشارکت خاص	2/87	1/700	1/052	2/461

داده های جدول 3. نشان می دهد که میانگین مشارکت سیاسی خاص زنان $\bar{X} = 2/87$ بوده که نسبت به میانگین فرضی $\bar{X} = 3$ کمتر می باشد و در واقع میانگین مشارکت سیاسی خاص زنان از حد متوسط پایین تر است.

فرضیه سوم پژوهش: از دیدگاه زنان شاغل در آموزش و پرورش، اعتقادات دینی می تواند مشارکت سیاسی زنان را تقویت و ترغیب نماید.

جدول شماره 4. مقایسه میانگین اعتقادات دینی یا میانگین فرضی 3

مؤلفه	$\bar{X}$ میانگین	S انحراف معیار	خطای معیار se	T
اعتقادات دینی	3/06	1/571	1/03	2/15

داده های جدول 4. بیانگر آن است که میانگین نقش اعتقادات دینی بر مشارکت سیاسی زنان $\bar{X} = 3/06$ نسبت به میانگین فرضی $\bar{X} = 3$ بیشتر می باشد و اعتقادات دینی می تواند بر مشارکت سیاسی زنان نقش داشته باشد.

فرضیه چهارم پژوهش: از دیدگاه زنان شاغل در آموزش و پرورش، آگاهی و مهارت سیاسی می تواند موجب مشارکت سیاسی زنان گردد.

جدول شماره 5. مقایسه میانگین آگاهی و مهارت سیاسی با میانگین فرضی 3

مؤلفه	$\bar{X}$ میانگین	S انحراف معیار	خطای معیار se	T
آگاهی و مهارت سیاسی	3/1	/672	/036	2/87

داده های جدول 5. بیانگر آن است که میانگین آگاهی و مهارت سیاسی زنان $\bar{X} = 3/1$ نسبت به میانگین فرضی $\bar{X} = 3$ بالاتر است و آگاهی و مهارت سیاسی نقش مهمی در مشارکت سیاسی آنان دارد.

فرضیه پنجم پژوهش: از دیدگاه زنان شاغل در آموزش و پرورش، خانواده می تواند بر مشارکت سیاسی زنان اثر گذارد.

جدول شماره 6. مقایسه میانگین نقش خانواده با میانگین فرضی 3

مؤلفه	$\bar{X}$ میانگین	S انحراف معیار	خطای معیار se	T
خانواده	2/57	/763	/046	-20/36

داده های جدول 6. بیانگر آن است که میانگین نقش خانواده بر مشارکت سیاسی زنان $\bar{X} = 2/57$ در مقایسه با میانگین فرض $\bar{X} = 3$ کمتر بوده و از دیدگاه پاسخگویان خانواده نقش کمی در مشارکت سیاسی دارد.

فرضیه ششم پژوهش: بین میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش و مؤلفه های آن (نقش دین، آگاهی، مهارت سیاسی و خانواده) با توجه به دوره تحصیلی (ابتدایی، راهنمایی، متوسطه و پیش دانشگاهی) تفاوت وجود دارد.

جدول شماره 7. مقایسه میانگین مؤلفه های مشارکت سیاسی با توجه به دوره تحصیلی

P	F	پیش دانشگاهی		متوسط		راهنمایی		ابتدایی		مؤلفه ها
		s	$\bar{X}$	s	$\bar{X}$	s	$\bar{X}$	s	$\bar{x}$	
0/15	1/78	0/688	3/5	0/841	3/17	0/775	3/32	0/776	3/34	مشارکت سیاسی
0/309	1/2	0/73	3/29	0/68	3/05	0/722	3/15	/602	3/07	آگاهی
0/27	1/29	0/47	3/08	0/6	3/02	0/54	3	0/57	3/15	دین
0/719	0/448	0/68	2/5	0/93	2/6	0/62	2/4	0/64	2/5	خانواده

نقش خانواده بر مشارکت سیاسی با توجه دوره تحصیلی تفاوت وجود ندارد.

فرضیه هفتم پژوهش: بین میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش و مؤلفه های آن (نقش دین، آگاهی، مهارت سیاسی و خانواده) با توجه به سابقه کار تفاوت وجود دارد.

داده های جدول 7. نشان می دهد که F محاسبه شده در سطح $p \leq /05$ معنا دار نیست. بنابراین بین مشارکت سیاسی و دیدگاه پاسخگویان در خصوص نقش دین بر مشارکت سیاسی، نقش آگاهی و مهارت سیاسی بر میزان مشارکت سیاسی و

جدول شماره 8. مقایسه میانگین مؤلفه های مشارکت سیاسی با توجه به سابقه کار

P	F	20 تا 30 سال		10 تا 20 سال		زیر 10 سال		مؤلفه ها
		s	$\bar{X}$	s	$\bar{X}$	s	$\bar{X}$	
0/929	/073	0/682	3/28	0/881	3/3	0/821	3/25	مشارکت
0/097	2/35	0/543	3/1	0/608	3	/463	3/05	دین
/901	/105	/682	3/09	0/668	3/1	0/661	3/15	آگاهی
/069	2/69	/654	2/46	/852	2/64	0/696	2/69	خانواده

خانواده بر مشارکت سیاسی با توجه به سابقه کار تفاوت وجود ندارد.

فرضیه هشتم پژوهش: بین میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش و مؤلفه های آن (نقش دین، آگاهی، مهارت سیاسی و خانواده) با توجه به مدرک تحصیلی تفاوت وجود دارد.

داده های جدول 8. بیانگر آن است که F مشاهده شده در سطح $p \leq /05$ معنا دار نیست. بنابراین بین مشارکت سیاسی و دیدگاه پاسخگویان در خصوص نقش دین بر مشارکت سیاسی، نقش آگاهی و مهارت سیاسی بر میزان مشارکت و نقش

جدول شماره 9. مقایسه میانگین با توجه به مدرک تحصیلی

P	F	دکتر		فوق لیسانس		لیسانس		فوق دیپلم		دیپلم		مؤلفه ها
		s	$\bar{X}$	s	$\bar{X}$	s	$\bar{X}$	s	$\bar{X}$	s	$\bar{X}$	
0/181	1/63	-	-	/742	3/02	7/52	3/24	/776	3/33	0/987	3/47	مشارکت سیاسی
0/006	4/25	-	-	0/583	3/15	0/521	2/99	/577	3/07	0/687	3/31	آگاهی
0/286	1/27	-	-	0/975	2/82	/608	3/14	/662	3/1	0/828	3/01	دین
0/181	0/78	-	-	0/688	2/34	/795	2/54	/641	2/63	0/833	2/64	خانواده

مدرک تحصیلی از آزمون توکی استفاده شده است. که نتایج آن در جدول دین ارائه شده است.

داده های جدول 9. نشان می دهد که F مشاهده شده در خصوص نقش دین بر مشارکت سیاسی در سطح $p \leq /05$ معنا دار بوده است. برای تفاوت بین نقش دین بر مشارکت سیاسی با توجه به

جدول شماره 10. مقایسه زوجی نقش دین بر مشارکت

سطح معنا داری	اختلاف میانگین	مدرک
0/003	3/18	دیپلم - لیسانس

فرضیه نهم پژوهش: بین میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش و مؤلفه های آن (نقش دین، آگاهی، مهارت سیاسی و خانواده) با توجه به رشته تحصیلی تفاوت وجود دارد.

داده های جدول 10. نشان می دهد که اختلاف میانگین دیدگاه زنان فرهنگی با مدرک دیپلم و لیسانس معنادار است. یعنی میانگین دیدگاه معلمان با مدرک دیپلم از میانگین دیدگاه معلمان با مدرک لیسانس بالاتر است.

جدول شماره 11. مقایسه میانگین مؤلفه های مشارکت سیاسی با توجه به رشته تحصیلی

P	F	فنی		علوم پایه		علوم انسانی		مؤلفه ها
		s	$\bar{X}$	s	$\bar{X}$	s	$\bar{X}$	
/309	1/18	0/842	3/44	/727	3/21	0/81	3/29	مشارکت سیاسی
/286	1/32	0/474	2/95	/595	3/03	0/576	3/1	دین
/388	0/95	0/603	3/19	/662	3/03	0/576	3/11	آگاهی و مهارت
/134	2/250	0/555	2/73	1/04	2/64	0/647	2/51	خانواده

فرضیه دهم پژوهش: بین میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش و مؤلفه های آن (نقش دین، آگاهی، مهارت سیاسی و خانواده) با توجه به وضعیت تأهل تفاوت وجود دارد.

داده های جدول 11. نشان می دهد که F مشاهده شده در سطح $p \leq /05$ معنا دار نیست. بنابراین بین مشارکت سیاسی و دیدگاه پاسخگویان در خصوص نقش دین بر مشارکت سیاسی، آگاهی و مهارت سیاسی و خانواده بر مشارکت سیاسی با توجه به رشته تحصیلی تفاوت وجود ندارد.

جدول شماره 12. مقایسه میانگین مؤلفه های مشارکت سیاسی، با توجه به وضعیت تأهل

P	F	متأهل		مجرد		مؤلفه ها
		s	$\bar{X}$	s	$\bar{X}$	
0/403	0/7	0/776	3/27	0/943	3/39	مشارکت سیاسی
0/456	0/556	0/574	3/05	0/544	3/13	دین
0/562	0/336	0/68	3/09	0/611	3/16	آگاهی
0/717	0/131	0/776	2/57	/663	2/53	خانواده

فرضیه یازدهم پژوهش: بین میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش و مؤلفه های آن (نقش دین، آگاهی، مهارت سیاسی و خانواده) با توجه به سن تفاوت وجود دارد.

داده های جدول شماره 12. حاکی از آن است که F مشاهده شده در سطح $p \leq /05$ معنادار نبوده است. بنابراین بین میزان مشارکت سیاسی و دیدگاه پاسخگویان در خصوص نقش دین، آگاهی و مهارت سیاسی و خانواده بر مشارکت سیاسی بر حسب وضعیت تأهل تفاوت وجود ندارد.

جدول شماره 13. مقایسه میانگین مؤلفه های مشارکت سیاسی با توجه به سن

P	F	51 به بالا		بین 41 تا 50 سال		بین 31 تا 40 سال		بین 20 تا 30 سال		مؤلفه ها
		s	$\bar{X}$	s	$\bar{X}$	s	$\bar{X}$	s	$\bar{X}$	
0/812	0/318	1407	3/38	/762	3/32	0/855	3/24	/709	3/37	مشارکت سیاسی
0/172	1/67	0/546	3/26	0/595	3/12	0/557	3/99	0/476	3/06	آگاهی
/606	0/614	0/64	2/79	/674	3/1	0/66	3/1	0/748	3/2	دین
/071	2/36	1	2/12	0/671	2/48	0/839	2/66	0/671	2/69	خانواده

فرضیه دوازدهم پژوهش: بین میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش و مؤلفه های آن (نقش دین، آگاهی، مهارت سیاسی و خانواده) با توجه به منشاء اجتماعی تفاوت وجود دارد.

داده های جدول 13. نشان می دهد که F مشاهده شده در سطح $p \leq /05$ از لحاظ آماری معنادار نیست. بنابراین بین مشارکت سیاسی و دیدگاه پاسخگویان در خصوص نقش دین بر مشارکت سیاسی، نقش آگاهی و مهارت بر مشارکت سیاسی و خانواده بر مشارکت سیاسی با توجه به سن پاسخگویان تفاوت وجود ندارد.

جدول شماره 14. مقایسه میانگین مؤلفه های مشارکت سیاسی با توجه به منشاء اجتماعی

P	F	سایر موارد		مناطق شهری		مناطق روستای		مناطق عشایری		مؤلفه ها
		s	$\bar{X}$	s	$\bar{X}$	s	$\bar{X}$	s	$\bar{X}$	
0/866	0/244	-	3/06	0/814	3/27	0/715	3/23	0/577	3/45	مشارکت سیاسی
0/146	1/8	-	1/8	0/564	3/06	5/84	3/1	0/71	3/05	آگاهی
0/974	0/074	-	3	0/622	3/1	0/75	3/09	0/35	3/25	دین
0/821	3/06	-	2/75	0/791	2/55	0/598	2/66	0/515	2/43	خانواده

فرضیه سیزدهم پژوهش: بین میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش و مؤلفه های آن (نقش دین، آگاهی، مهارت سیاسی و خانواده) با توجه به وضعیت اقتصادی خانواده تفاوت وجود دارد.

داده های جدول 14 بیانگر آن است F مشاهده شده در سطح $p \leq 0/05$ از لحاظ آماری معنادار نیست. بنابراین بین مشارکت سیاسی زنان و دیدگاه پاسخگویان در خصوص نقش دین بر مشارکت سیاسی، نقش آگاهی و مهارت بر مشارکت سیاسی و خانواده بر مشارکت سیاسی از نظر منشاء اجتماعی تفاوت وجود ندارد.

جدول شماره 15. مقایسه میانگین مؤلفه های مشارکت سیاسی با توجه به وضعیت اقتصادی

P	F	500 هزار به بالا		بین 350 تا 500		بین 200 تا 350		زیر 20 هزار تومان		مؤلفه ها
		s	$\bar{X}$	s	$\bar{X}$	s	$\bar{X}$	s	$\bar{X}$	
0/71	2/36	7/11	3/05	0/656	3/3	0/92	3/36	0/601	3/39	مشارکت سیاسی
0/405	0/975	5/77	2/95	0/581	3	0/56	3/1	0/578	3/05	آگاهی
0/79	2/28	7/29	2/92	0/577	3/2	0/695	3/1	0/692	3/08	دین
0/36	1/07	6/45	2/44	0/966	2/63	0/643	2/55	0/746	2/69	خانواده

بحث و نتیجه گیری
مشارکت سیاسی بر اساس تعریف مورد نظر این مقاله به عنوان عملی ارادی و آگاهانه است که بطور مستقیم از راههای قانونی و مسالمت آمیز به منظور گزینش رهبران جامعه به صورت مستقیم یا غیر مستقیم و تاثیر گذاری برای تصمیم گیری های مربوط به اداره جامعه انجام می شود. مشارکت سیاسی با توجه به تاثیر عواملی چون سن، سابقه کار، سطح تحصیلات، رشته تحصیلی، تاهل یا مجرد،

داده های جدول 15 حاکی از آن است که F مشاهده شده در سطح $p \leq 0/05$ از لحاظ آماری معنا دار نیست. بنابراین بین مشارکت سیاسی زنان و دیدگاه پاسخگویان در خصوص نقش دین بر مشارکت سیاسی، نقش آگاهی و مهارت بر مشارکت سیاسی و نقش خانواده بر ایجاد مشارکت سیاسی زنان بر حسب وضعیت اقتصادی تفاوت وجود ندارد.

عام زنان شاغل در آموزش و پرورش شهرکرد ناحیه یک بیشتر از حد متوسط می باشد. یافته های پژوهش حاکی از آن است که زنان در زمینه هایی چون شرکت در انتخابات مجلس، کسب اطلاعات و اخبار سیاسی، شرکت در راهپیمای ها و نقش مشارکت سیاسی در حل مشکلات عمومی جامعه بیشترین میانگین پاسخ را به خود اختصاص داده است میانگین کل پاسخهای این مولفه 3/42 بوده که حاکی از سطح بالای مشارکت سیاسی عام است.

فرضیه دوم پژوهش: زنان شاغل در آموزش و پرورش در زمینه مشارکت سیاسی خاص فعال می باشند. یافته های حاصل از فرضیه نشان می دهد که میانگین مشارکت خاص پاسخگویان $\bar{X} = 2/87$ با انحراف معیار 0/7 بوده است با توجه اینکه t مشاهده شده از مقدار t بحرانی جدول در سطح خطای 5 درصد کمتر می باشد پس میزان مشارکت سیاسی خاص کمتر از حد متوسط می باشد. یافته های پژوهش نشان می دهد که در زمینه مشارکت خاص اعتقاد به نقش زن در فعالیت در احزاب سیاسی و دوری از فعالیت احزاب سیاسی بالاترین میانگین را نزد پاسخگویان داشته است. یافته های این پژوهش با یافته های پژوهش محسنی تبریزی و دیگران همخوانی دارد.

فرضیه سوم پژوهش: از دیدگاه زنان شاغل در آموزش و پرورش، اعتقادات دینی می تواند مشارکت سیاسی زنان را تقویت و ترغیب نماید تجزیه و تحلیل یافته های مربوط به فرضیه سوم پژوهش بیانگر آن است که میانگین نقش اعتقادات دینی بر مشارکت سیاسی 3/06 با انحراف 0/571 بوده است. با توجه به اینکه t محاسبه شده از t جدول بزرگتر می باشد. بنابراین دین می تواند یکی از عوامل مهم

وضعیت اقتصادی، عوامل فرهنگی و روانشناختی شکل های گوناگونی به خود می گیرد و به صورت خود جوش یا برانگیخته، فعال یا منفعلانه، مسالمت آمیز یا غیر مسالمت آمیز، در سطح توده ها یا نخبه ها تظاهر پیدا می کند. در مقاله حاضر تأثیر عوامل فوق بر مشارکت سیاسی مورد بررسی قرار گرفت و گفته شد که نتایج تحقیقات نشان دهنده آن است که: فرضیه اصلی پژوهش: زنان شاغل در آموزش و پرورش در فعالیتهای سیاسی مشارکت دارند.

تجزیه و تحلیل یافته های مربوط به فرضیه اول نشان می دهد که میانگین مشارکت سیاسی زنان فرهنگی 3/29 با انحراف معیار 0/79 بوده است. با توجه به اینکه t ، مشاهده شده از تعداد بحرانی جدول در سطح خطای 5 درصد بزرگتر می باشد بنابراین میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش شهرکرد ناحیه یک در فعالیتهای سیاسی بیش از حد متوسط می باشد.

امروزه با گسترش میزان حضور زنان در عرصه فعالیتهای اجتماعی و خود بخود زمینه حضور در فعالیتهای سیاسی نیز برای آنان فراهم می آید به نحوی که در عرصه های سیاسی همچون وزارت، مجلس، شورای شهر و ... زنان از جایگاه های قابل توجهی برخوردارند و هر نماینده و یا فعال سیاسی زنان را به عنوان یک گروه تأثیر گذار حداقل در نتیجه انتخابات در نظر قرار می دهد.

فرضیه اول پژوهش: زنان شاغل در آموزش و پرورش در زمینه مشارکت سیاسی عام فعال می باشند. یافته های حاصل از دادهها نشان می دهد که میانگین مشارکت عام زنان $\bar{X} = 3/42$ با انحراف معیار 0/962 بوده است با توجه به اینکه t مشاهده شده از تعداد t بحرانی جدول در سطح خطای 5 درصد بیشتر می باشد پس میزان مشارکت سیاسی

نماید. نتیجه حاصل آنکه خانواده از عوامل مهم تعیین مشارکت سیاسی در افراد است اما نقش خانواده به مراتب کمتر از دین و آگاهی و مهارت سیاسی است زیرا میانگین محاسبه شده از موارد فوق کمتر است اما ناگفته نماند که نقش خانواده را در این زمینه نباید نادیده گرفت خانواده با شیوه تربیتی که اعمال می کند می تواند آگاهی و مهارت سیاسی را در فرزندان ایجاد نماید. یافته های این پژوهش با یافته های پژوهش بهمنی طراز و محمدی، همخوانی دارد.

فرضیه ششم پژوهش: بین میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش و مؤلفه های آن (نقش دین، آگاهی، مهارت سیاسی و خانواده) با توجه به دوره تحصیلی (ابتدایی، راهنمایی، متوسطه و پیش دانشگاهی) تفاوت وجود دارد

برای پاسخ به این فرضیه پژوهش میانگین و انحراف معیار مشارکت سیاسی دین، آگاهی و مهارت سیاسی و خانواده مورد مقایسه قرار گرفت. تجزیه و تحلیل یافته ها نشان می دهد که F محاسبه شده در خصوص تفاوت مؤلفه های مشارکت سیاسی از تعداد F جدول کمتر بوده و تفاوتها معنا دار نمی باشد. نتیجه حاصل آنکه از دیدگاه پاسخگویان مشارکت سیاسی و مؤلفه های آن از نظر دوره تحصیلی تفاوتی وجود ندارد یعنی دیدگاه زنان شاغل در دوره های ابتدایی، راهنمایی، متوسط و پیش دانشگاهی در خصوص مشارکت سیاسی و نقش دین بر مشارکت همچنین نقش آگاهی و مهارت سیاسی بر میزان مشارکت و خانواده بر میزان مشارکت تا حدودی یکسان است. البته در این میان خانواده کمترین نقش را در مشارکت سیاسی نسبت دین و آگاهی و مهارت سیاسی دارا می باشد.

فرضیه هفتم پژوهش: بین میزان مشارکت سیاسی سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش و

در گرایش به مشارکت سیاسی در زنان فرهنگی باشد.

نتیجه آنکه در دین زمینه ها و فعالیتهایی وجود داشته که خود علاوه بر انجام مراسم دینی جنبه سیاسی و مشارکت سیاسی محسوب می شود همانند نماز جمعه ایام مذهبی و... پس دین نقش مهمی در گرایش فرد به فعالیتهای سیاسی دارد. یافته های این پژوهش با یافته های پژوهش سراج زاده و رضی، همخوانی دارد.

فرضیه چهارم پژوهش: از دیدگاه زنان شاغل در آموزش و پرورش، آگاهی و مهارت سیاسی می تواند موجب مشارکت سیاسی زنان گردد. تجزیه و تحلیل یافته های مربوط به فرضیه چهارم پژوهش بیانگر آن است که میانگین نقش آگاهی و مهارت سیاسی $3/1$ با انحراف معیار $0/672$ بوده است. با توجه به اینکه t محاسبه شده از تعداد t جدول بزرگتر می باشد بنابراین آگاهی و مهارت سیاسی از عوامل مهم مشارکت سیاسی محسوب می شود در واقع هر چقدر آگاهی و مهارت سیاسی زنان بالاتر باشد میزان مشارکت سیاسی آنان نیز بالاتر خواهد بود. بنابراین آگاهی و مهارت سیاسی فرد و توان وی در تجزیه و تحلیل اطلاعات و اوضاع سیاسی عامل مهمی در گرایش وی به فعالیتهای سیاسی می باشد. یافته های این پژوهش با یافته های پژوهش عباسی و قاسمی همخوانی دارد.

فرضیه پنجم پژوهش: از دیدگاه زنان شاغل در آموزش و پرورش، خانواده می تواند بر مشارکت سیاسی زنان اثر گذارد. تجزیه و تحلیل یافته های مربوط فرضیه پنجم نشان می دهد که میانگین نقش خانواده در مشارکت سیاسی $2/57$ با انحراف معیار $0/765$ می باشد. با توجه به اینکه t محاسبه شده از تعداد t جدول بزرگتر می باشد. بنابراین خانواده نیز در مشارکت سیاسی افراد نقش مهمی را ایفا می

میزان مشارکت تفاوت بین میانگین ها از لحاظ آماری معنادار بوده است یعنی F محاسبه شده از F جدول بزرگتر در سطح $p \leq 0/05$ معنادار است پس بین نقش دین بر میزان مشارکت سیاسی زنان فرهنگی با توجه به مدرک آنها تفاوت وجود دارد. به نحوی که بالاترین میانگین مربوط به افراد دیپلم با $3/31$ و کمترین میانگین مربوط به افراد لیسانس با $2/99$ می باشد ولی در دو زمینه دیگر مشارکت سیاسی شامل آگاهی و مهارت سیاسی و نقش خانواده بر مشارکت سیاسی F محاسبه شده کمتر از F جدول بوده پس تفاوت بین دیدگاه افراد با مدرک متفاوت معنادار نمی باشد.

نتیجه حاصل آنکه بین میزان مشارکت سیاسی زنان از نظر مدرک پاسخگویان تفاوت معناداری نیست اما در خصوص نقش دین بر میزان مشارکت سیاسی تفاوت بین دیدگاهها معنادار بوده ولی در دو زمینه نقش آگاهی و مهارت سیاسی و خانواده تفاوت بین دیدگاهها معنادار نمی باشد.

فرضیه نهم پژوهش: بین میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش و مؤلفه های آن (نقش دین، آگاهی، مهارت سیاسی و خانواده) با توجه به رشته تحصیلی تفاوت وجود دارد.

برای پاسخ به این فرضیه پژوهش میانگین و انحراف معیار میزان مشارکت سیاسی، دین، آگاهی و مهارت سیاسی و خانواده از نظر رشته پاسخگویان مورد مقایسه قرار می گیرد. میانگین میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش با توجه به رشته های مورد مطالعه تفاوت معناداری وجود ندارد با توجه به اینکه بالاترین میانگین مشارکت مربوط به رشته های فنی با $3/44$ و علوم پایه با $3/21$ می باشد.

در مقایسه نقش دین، آگاهی و مهارت سیاسی و خانواده بر میزان مشارکت سیاسی F محاسبه شده در

مؤلفه های آن (نقش دین، آگاهی، مهارت سیاسی و خانواده) با توجه به سابقه کار تفاوت وجود دارد.

برای پاسخ به این فرضیه پژوهش میانگین و انحراف معیار مشارکت سیاسی، دین، آگاهی و مهارت سیاسی و خانواده از نظر سابقه کار پاسخگویان مورد مقایسه قرار گرفت میزان F محاسبه شده در مقایسه با F جدول کوچکتر بوده و معنادار نمی باشد. بنابراین بین مشارکت سیاسی زنان از لحاظ سابقه کار آنان تفاوتی مشاهده نشده است همچنین بین نقش دین بر مشارکت سیاسی و نقش آگاهی و مهارت سیاسی زنان و خانواده و بر مشارکت سیاسی از نظر سابقه کار زنان شاغل در آموزش و پرورش تفاوتی وجود ندارد. در واقع مؤلفه های مذکور تحت تأثیر سابقه کار نمی باشد بدین معنا که دیدگاه زنان با سابقه کار بیشتر با زنان با سابقه کار کمتر تفاوت ندارد.

فرضیه هشتم پژوهش: بین میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش و مؤلفه های آن (نقش دین، آگاهی، مهارت سیاسی و خانواده) با توجه به مدرک تحصیلی تفاوت وجود دارد.

برای پاسخ به این فرضیه پژوهش میانگین و انحراف معیار مشارکت سیاسی، دین آگاهی و مهارت سیاسی و خانواده از نظر مدرک تحصیلی پاسخگویان مورد مقایسه قرار گرفت. میانگین مشارکت سیاسی زنان، مدرک دیپلم $3/47$ ، فوق دیپلم $3/33$ ، لیسانس $3/24$ ، فوق لیسانس $3/02$ بوده است.

میانگین های حاصل نشان می دهد که با بالا رفتن مدرک، میانگین مشارکت سیاسی نیز کاهش می یابد طوری که دیپلم بالاترین میانگین مشارکت و فوق لیسانس کمترین میانگین میزان مشارکت را داشته اند اما F محاسبه شده نشان می دهد که این تفاوت بین میانگین های مشارکت سیاسی با توجه به مدرک آنها معنادار نیست. در خصوص نقش دین بر

مؤلفه های آن (نقش دین، آگاهی، مهارت سیاسی و خانواده) با توجه به سن تفاوت وجود دارد.

برای پاسخ به این فرضیه پژوهش میانگین مشارکت سیاسی و مؤلفه های مشارکت سیاسی با توجه به سن پاسخگویان مورد مقایسه قرار گرفت تجزیه و تحلیل یافته ها نشان می دهد که بالاترین میانگین مشارکت سیاسی 3/38 مربوط به سن 51 به بالا و کمترین میزان 3/24 مربوط به سنین 31 تا 40 سالگی می باشد F محاسبه شده در خصوص مشارکت سیاسی زنان از F جدول کوچکتر بوده و در سطح $p \leq /05$ معنادار نمی باشد یعنی بین مشارکت سیاسی زنان با توجه به سن آنها تفاوتی وجود ندارد. همچنین F محاسبه شده در خصوص میانگین نقش دین آگاهی و مهارت سیاسی و خانواده از F جدول کمتر بوده در سطح $p \leq /05$ از لحاظ آماری معنادار نمی باشد. بنابراین بین دیدگاه زنان فرهنگی در خصوص مؤلفه های مشارکت سیاسی با توجه به سن آنان تفاوت معناداری وجود ندارد.

فرضیه دوازدهم پژوهش: بین میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش و مؤلفه های آن (نقش دین، آگاهی، مهارت سیاسی و خانواده) با توجه به منشاء اجتماعی تفاوت وجود دارد.

در پاسخ به این فرضیه پژوهش میانگین مشارکت سیاسی زنان فرهنگی با توجه به منشاء اجتماعی (محل زندگی تا قبل از دیپلم) آنان مورد مقایسه قرار گرفت. بیشترین میانگین مشارکت سیاسی زنان مربوط به زنان فرهنگی مناطق عشایری با 3/45 و کمترین آن مربوط به زنان شهری با 3/27 می باشد که F محاسبه شده ناشی از تفاوت بین مشارکت سیاسی زنان مناطق مختلف از F جدول کوچکتر می باشد و در سطح $p \leq /05$ از لحاظ

موارد مذکور از F جدول کوچکتر بوده و از لحاظ آماری معنادار نمی باشد. یعنی تفاوت مشاهده شده بین دیدگاه پاسخگویان در موارد فوق از لحاظ آماری معنا دار نیست. در واقع بین رشته های مورد مطالعه در زمینه های فوق تفاوت معنادار نیست.

فرضیه دهم پژوهش: بین میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش و مؤلفه های آن (نقش دین، آگاهی، مهارت سیاسی و خانواده) با توجه به وضعیت تأهل تفاوت وجود دارد.

برای پاسخ به این فرضیه پژوهش میانگین و انحراف معیار مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش و نقش دین، آگاهی و مهارت سیاسی و خانواده بر مشارکت سیاسی از نظر وضعیت تأهل مورد بررسی قرار گرفته است. میانگین مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش مجرد 3/39 و میانگین مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش متأهل 3/27 می باشد که میانگین افراد مجرد بالاتر می باشد اما این تفاوت بین دو میانگین معنادار نیست یعنی F محاسبه شده از F جدول کوچکتر است در سطح $p \leq /05$ معنادار نیست. همچنین F محاسبه شده در خصوص تفاوت میانگین های نقش دین بر مشارکت سیاسی، نقش آگاهی و مهارت سیاسی بر مشارکت سیاسی و نقش خانواده و مشارکت سیاسی از F جدول کوچکتر و تفاوت مشاهده شده بر حسب وضعیت تأهل معنادار نمی باشد. بنابراین بین دیدگاه فرهنگیان مجرد و متأهل در خصوص مؤلفه های مشارکت سیاسی دین، آگاهی و مهارت سیاسی و خانواده تفاوت معناداری وجود ندارد.

فرضیه یازدهم پژوهش: بین میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش و

(دین، خانواده، آگاهی و مهارت سیاسی) با توجه به وضعیت اقتصادی آنان تفاوت معناداری وجود ندارد.

پیشنهادات کاربردی

1- با توجه به آنکه مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش ناحیه یک شهر شهرکرد در حد متوسط به بالا می باشد پس این قشر زمینه فعالیت‌های سیاسی را داشته لذا لازم است آموزش و پرورش زمینه های حضور هر چه بیشتر زنان بالاخص فرهنگیان را در عرصه های تصمیم گیری یا تأثیرگذار برتصمیم گیری سیاسی هموار کند.

2- با توجه به یافته های پژوهش آگاهی و بینش سیاسی و مهارت سیاسی نقش مهمی در مشارکت سیاسی زنان دارد آموزش و پرورش می تواند با برگزاری دوره های ضمن خدمت آگاهی و مهارت سیاسی زنان را افزایش دهد.

3- با توجه به نقش آگاهی و مهارت سیاسی در گسترش مشارکت سیاسی سازمانهای زیربند همانند استانداری یا انجمن بانوان استانداری می تواند با تأسیس کانون مطالعات سیاسی زمینه های حضور بیشتر زنان علاقمند در فعالیت‌های سیاسی فراهم و بدین وسیله آگاهی و مهارت آنها را نیز ارتقاء دهد.

4- یافته های پژوهش نشان داد که دین نیز عامل مهمی در مشارکت سیاسی زنان فرهنگی می باشد. پس لازم است که زمینه های دینی و مشارکت سیاسی و باور ارتباط دین با سیاست در زنان عمیق تر شده و با برگزاری آموزشهایی، مصداق ها و فعالیت‌های سیاسی بزرگان دین، بالاخص زنان به روشنی بیان شود.

آماري معنادار نیست. بنابراین بین مشارکت سیاسی زنان با توجه به منشأ اجتماعی آنان تفاوت معنادار وجود ندارد. همچنین در خصوص میانگین مؤلفه های مشارکت سیاسی (دین، آگاهی و مهارت سیاسی و خانواده) با توجه مناطق مورد مطالعه تفاوت معنادار نیست زیرا F محاسبه شده از F جدول کوچکتر بوده و در سطح $p \leq 05$ از لحاظ آماري معنادار نیست. بنابراین بین دیدگاههای زنان شاغل در آموزش و پرورش در خصوص مؤلفه های مشارکت سیاسی تفاوت معنادار نیست.

فرضیه سیزدهم پژوهش: بین میزان مشارکت سیاسی زنان شاغل در آموزش و پرورش و مؤلفه های آن (نقش دین، آگاهی، مهارت سیاسی و خانواده) با توجه به وضعیت اقتصادی خانواده تفاوت وجود دارد.

برای پاسخ به این فرضیه پژوهش میانگین مشارکت سیاسی زنان فرهنگی با توجه به درآمد آنان مورد مقایسه قرار گرفت، بیشترین میانگین مشارکت 3/39 مربوط به درآمدهای زیر 200 هزار تومان و کمترین میانگین 3/05 مربوط به درآمدهای 500 هزار به بالا می باشد. اما F محاسبه شده در مقایسه با F جدول کوچکتر بوده و در سطح $p \leq 05$ از لحاظ آماري معنادار حاکمی از آن است که تفاوت بین میانگین مشارکت سیاسی زنان با توجه به وضعیت اقتصادی آنان معنادار نیست. درخصوص مؤلفه های مشارکت سیاسی (دین، خانواده، آگاهی و مهارت سیاسی) تفاوت میانگین ها معنادار نیست زیرا F محاسبه شده از F جدول کوچکتر است و در سطح $p \leq 05$ از لحاظ آماري معنادار نیست پس از دیدگاه زنان فرهنگی بین مؤلفه های مشارکت سیاسی

برنامه ریزی کلان و همکاری تمام ارگانهای فرهنگی، آموزشی و تبلیغی دارد. نحوه برخورد و عملکرد رسانه های عمومی به عنوان اولین ابزار تحقق این هدف، می تواند بسیار مؤثر واقع شود.

9- تغییر نگرش سنتی خانواده ها نسبت به دختران از ضرورت اساسی برای تحقق شرایط یکسان تربیتی و پرورشی در خانواده برخوردار است. نقش والدین در توزیع عادلانه امکانات بین فرزندان پسر و دختر از نظر تغذیه، بهداشت و درمان، تحصیل و تربیت اجتماعی و آموزشهای سیاسی، می تواند در ایجاد زمینه جامعه پذیری سیاسی به دور از تبعیض بین فرزندان از تاثیر به سزایی برخوردار باشد.

منابع

- 1- اطاعت، جواد «مشروعیت، مقبولیت و مشارکت سیاسی»، مجموعه مقالات مشارکت سیاسی، (تهران، نشر سفیر، 1376)، ص 47.
- 2- فیرحی، داود «مفهوم مشارکت سیاسی» فصلنامه علوم سیاسی، سال اول، شماره اول، سال، 1377 ص 44.
- 3- تبریز نیا، حسین، علل ناپایداری احزاب سیاسی در ایران، (تهران: مرکز نشر بین الملل، 1371) ص 14.
- 4- عالم، عبدالرحمان، بنیادهای علم سیاست، (تهران: نشرنی، 1368)، ص 203.
- 5- نهج البلاغه، ترجمه محمددشتی، نامه 62
- 6- مدرسی، سید محمدتقی، آزادی و مسئولیت زن، ترجمه حمیدرضا آژیبر، (تهران: محبان الحسین (ع)، 1380) ص 42.
- 7- نساء آیه 124.

5- با توجه به نقش خانواده در فعالیت های سیاسی و تأثیر کمتر این عامل بر ایجاد روحیه شرکت در فعالیتهای اجتماعی بالاخص سیاسی لازم است در کلاسهای آموزش خانواده که در مدارس برای اولیاء دانش آموزان برگزار می گردد، به نقش خانواده در تربیت اجتماعی بالاخص سیاسی فرزندان اشاره گردد.

6- با توجه به نقش آگاهی و مهارت سیاسی در گسترش مشارکت سیاسی لازم پیشنهاد می شود در تمام رشته های دبیرستانی حداقل 2 واحد درسی اصلی در باره حقوق سیاسی زنان، بررسی سیر تطور مبارزات زنان، نقش زنان در توسعه کشور، و.. گنجانده شود و نسبت به احیای حیثیت و اعتبار زنان و آگاهی از حقوقی که مردان به طور طبیعی و بلامنازع از آنها برخوردارند اقدام به عمل آید.

7- همچنین پیشنهاد می شود نهادهای قانونگذار، گشایش های قانونی لازم را برای افزایش حضور زنان در صحنه سیاست فراهم آورند. البته در مورد جامعه خودمان، منظور این نیست که مانند برخی کشورهای توسعه نیافته، سهمیه خاصی برای زنان در مجلس در نظر گرفته شود، (چرا که این برخورد نوعی تحمیل به نظر می رسد) بلکه هدف این است که راه برای مشارکت سیاسی زنان در همه ابعاد باز شود تا زمینه حضور مدیران سیاسی براساس شایستگی و نه جنسیت فراهم شود.

8- از آنجا که قانون به تنهایی برای تحقق شرایط یکسان رقابت و مشارکت سیاسی کفایت نمی کند، پیشنهاد می شود، کوشش های فرهنگی به منظور زدودن زنگار باورهای غلط از اذهان، و برنامه ریزی فرهنگی برای تغییر نگرش جامعه نسبت به توانمندیهای زنان صورت گیرد. این حرکت نیاز به

- 8- حکیمی، محمدرضا، ترجمه الحیات، ج 2، (قم): دفتر فرهنگ اسلامی، (1371)، ص 296.
- 9- مهریزی، مهدی، زن در اندیشه اسلامی، (تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، 1381)، ص 81.
- 10- صحیفه امام، ج 18 ص 403.
- 11- رضائیان، عباس «بررسی تأثیر عوامل اقتصادی- اجتماعی بر میزان تمایل به مشارکت سیاسی زنان در شهر بوشهر»، (<http://www.Iran doc> (1382).
- 12- قاسمی، وحید «تحلیلی بر وضعیت مشارکت سیاسی زنان در استان اصفهان»، (دفتر امور بانوان اصفهان، خردادماه 79).
- 13- محسنی تبریزی، علیرضا و دیگران، « طرح ملی بررسی مشارکت سیاسی زنان در 28 مرکز استان کشور» (دفتر امور بانوان وزارت کشور، 1384).
- 14- بهمنی طراز، عزیز «بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت سیاسی» پایان نامه جهت دریافت کارشناسی ارشد، (دانشگاه تربیت مدرس، 1379).
- 15- محمدی، جمال «بررسی ارتباط پایگاه اجتماعی و اقتصادی» پایان نامه جهت دریافت کارشناسی ارشد، رشته جامعه شناسی (دانشگاه تهران، 1380).
- 16- عباسی، راغب «بررسی جامعه شناختی عوامل مؤثر بر میزان مشارکت سیاسی معلمان» پایان نامه جهت دریافت کارشناسی ارشد، رشته جامعه شناسی (دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران، 1381).
- 17- سراج زاده، سید حسین «بررسی میزان مشارکت مردم در انتخابات بعد از پیروزی انقلاب اسلامی» پایان نامه جهت دریافت کارشناسی ارشد (دانشگاه تربیت مدرس، 1368).
- 18- رضی، داوود «بررسی تطبیقی میزان مشارکت مردم در انتخابات دوره ششم ریاست جمهوری پس
- از پیروزی انقلاب اسلامی»، ([Iran doc](http://www.Iran doc) (1374).
- <http://www>
- 19- حسن زاده، رمضان، روشهای تحقیق در علوم رفتاری، تهران: ساوالان، 1383. ص 142
- 20- سرمد، زهره و همکاران، روشهای تحقیق در علوم رفتاری، (تهران: آگه، 1383)، ص 177.
- 21- نگاه کنید به: حسن زاده، پیشین، (جدول 4-7: تعیین حجم نمونه از روی حجم جامعه)، ص 133.
- 22- پاشا شریفی، حسن، نجفی زند، جعفر، روشهای آماری در علوم رفتاری، (تهران: سخن، 1382)، ص 64.